

3. *Кітова О.* Поєднання навчання з продуктивною працею як основний принцип трудової політехнічної школи [Текст] / Ольга Кітова // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2009. – №7-8. – С. 36–39.

4. *Семеновська Л.* Політехнічна освіта школярів : закономірності, суперечності й тенденції розвитку (XX століття) [Текст] / Л. Семеновська // Педагогічні науки : зб. наук. праць. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип. 3. – С. 76–83.

Світлана Дудка

ПОЛІТЕХНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В 30-ТІ РОКИ ХХ СТ.

З початком ХХІ століття людство перейшло на якісно новий рівень розвитку, на рівень високотехнологічного постіндустріального суспільства, провідною характеристикою якого є інформаційна насиченість. Але сучасний світ не просто насичений інформацією, він ще й надзвичайно технологічний. У цих умовах одним із головних завдань системи освіти будь-якої країни є формування творчої, самостійної і активної особистості, яка здатна до повноцінної життєдіяльності в постіндустріальному суспільстві. Не виняток у цих процесах становить і молода незалежна Українська держава, яка ставлячи перед собою завдання інтеграції до високорозвиненого світового співтовариства, має особливу увагу звернути на кардинальне оновлення освітнього простору.

У сучасній соціально-економічній ситуації трудова спрямованість навчання, залучення молоді до трудової діяльності та рівень її політехнічних знань стають не тільки чинниками економічного добробуту держави, самореалізації і творчого розвитку людини, а й передумовою її виживання. За таких умов значно зростає важливість історико-педагогічних досліджень у галузі трудової спрямованості навчання. Особливо цінний досвід у цьому плані можна почерпнути з історії реформування української системи освіти в 30-ті роки ХХ століття, коли було проголошено курс на розбудову політехнічної школи.

У радянській педагогічній думці проблема політехнічної освіти учнів вивчалася давно і всебічно, тому можна виокремити такі напрями наукових пошуків: висвітлення еволюції ідеї політехнізму (Л. Акользіна, М. Колмакова, Г. Крап, С. Литвинов, Г. Соєновська); обґрунтування її методологічних основ (С. Батишев, І. Клочков, М. Скаткін, С. Шаповаленко); розробка структури і змісту політехнічної освіти (Ю. Васильєв, Д. Епштейн, К. Іванович, В. Ледньов, В. Поляков, А. Шибанов); розкриття науково-методичних аспектів проблеми (Н. Буринська, В. Дарханов, М. Жиделєв, І. Зверєв, Ф. Сушкова).

Розробкою політехнічної проблематики займається і ряд сучасних дослідників: П. Атутов, В. Борисов, Й. Гушулей, В. Курило, Г. Терещук, В. Мадзігон, А. Вихрущ, Д. Тхоржевський, Л. Семеновська, Н. Слюсаренко та багато інших.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні особливостей політехнізації української системи освіти в 30-ті роки ХХ століття.

Процеси індустріалізації, що відбувалися в Україні в 20-30-ті роки ХХ століття не могли не вплинути на систему загальної освіти молоді. На початку 1930-х років політехнізацію шкіл проголошено пріоритетним напрямом державної освітньої політики. Одним із головних засобів здійснення політехнізації проголошено встановлення тісного зв'язку школи з виробництвом. Реформування системи освіти передбачало створення загальноосвітніх шкіл у трудовій політехнічній і проходило під гаслом: "Геть словесно-вербальну школу, відірвану від праці, від виробництва: хай живе справжня політехнічна школа". Створення політехнічної школи розпочалося ще наприкінці 20-х років ХХ ст., але масового характеру цей процес набув лише після того, як у березні 1930 р. НКО України провів VII Всеукраїнську нараду в справах школи, на якій вирішено реорганізувати 7-річні трудові школи на фабрично-заводські семирічки (ФЗС) та школи колгоспної молоді (ШКМ). ФЗС і ШКМ розглядалися як нові типи загальноосвіт-

ніх навчальних закладів, які повністю відповідали потребам політехнізації в контексті реалізації завдань індустріалізації [6; 7].

У вересні 1930 р. Наркомос освіти УСРР оголосив про скликання в Харкові I Всеукраїнського з'їзду політехнізації з метою окреслення подальших перспектив у справі реформування школи. На з'їзді головним засобом політехнізації, як і раніше, визнавалося поєднання навчання з виробничою працею, ознайомлення учнів з теорією і практикою роботи в основних галузях виробництва, наукове пізнання основних виробничих процесів та озброєння школярів навичками роботи з різними знаряддями праці. На селі провідною школою визнавалася ШКМ при МТС, радгоспі чи колгоспі. Основа її діяльності – активна і систематична участь дітей в процесах реконструкції індустрії та сільського господарства. У місті це була ФЗС, що прикріплювалася до конкретного підприємства, на якому учні знайомилися з основами промислового виробництва в теорії і на практиці. Основною метою цих навчальних закладів стала підготовка молоді до майбутньої трудової діяльності [6; 7].

Принцип політехнічного навчання був новим для української шкільної освіти. Сформульований К. Марксом як “технологічний”, принцип політехнічного навчання трактувався як ознайомлення учнів з теорією і практикою основних галузей виробництва, як продовження трудового принципу і як складова комуністичного виховання. Політехнічне навчання не передбачало підготовки кваліфікованих робітників для певної галузі виробництва. Впроваджуючи ідеї політехнізму в Україні, на початку 30-х років наркомос М. Скрипник намагався зберегти особливості української системи освіти, республіканські важелі управління нею в контексті партійних постанов. Так, у звітній доповіді “Загальна освіта і політехнізація шкіл” на XII Всеукраїнському з'їзді Рад (початок 1931 р.) він охарактеризував їх виконання за провідними напрямками: ліквідація неписьменності, введення загального початкового навчання, забезпечення україномовних шкіл (їх тоді було більше 80%) та шкіл національних меншин педагогічними кадрами; політехнізація шкільної освіти, забезпечення шкіл підручниками, фінансове забезпечення шкільної освіти [3].

Розбудова нового типу школи втілювалася в прийнятті низки державних документів і постанов: “Про загальне навчання і політехнізацію шкіл” (1931 р.), “Про навчальні програми та режим у початковій школі” (1932 р.), “Про підручники для початкової школи” (1933 р.), “Про структуру початкової і середньої школи в СРСР” (1934 р.) та ін. Стрижнем політехнізації освіти визначалися продуктивність і ефективність праці, політехнічні знання, уміння й навички майбутніх працівників індустріального народного господарства [1; 7].

У постанові ЦВК і РНК СРСР “Про загальне обов'язкове початкове навчання” (25 липня 1930 р.) намічено розв'язання таких завдань у сфері шкільної освіти: запровадження протягом 1930-1931 рр. загального обов'язкового початкового навчання для дітей 8-11 років, підлітків 11-15 років за допомогою прискорених форм навчання (дворічні й однорічні школи-курси); початок запровадження загального обов'язкового навчання у школах-семирічках; посилене створення шкіл колгоспної молоді (ШКМ). Для реалізації цих завдань передбачалися такі засоби: збільшення бюджетних асигнувань за рахунок господарських, профспілкових, кооперативних, громадських організацій; забезпечення шкіл педагогічними кадрами; посилення керівництва над запровадженням загального обов'язкового навчання парторганізаціями тощо. У руслі загальносоюзної постанови ЦК КП(б)У схвалив постанову “Про запровадження обов'язкового загального початкового навчання на Україні” (23 серпня 1930 р.) [2; 3].

Наступним кроком на шляху становлення політехнічної системи шкільної освіти стала постанова ЦК ВКП(б) “Про початкову і середню школу” (5 вересня 1931 р.). Постанова дає розгорнуту програму боротьби за політехнічну школу, серед основних засад якої визначено такі: поєднання навчання з виробничою працею; розгортання мережі майстерень та робітних кімнат при школах; поєднання цієї роботи з прикріпленням шкіл до підприємств, радгоспів, МТС і колгоспів на основі договорів; надання підприємствами, радгоспами, МТС і колгоспами допомоги школам шляхом виділення потрібного устаткування для шкільних майстерень, кваліфікованих робітників і фахівців для участі в роботі школи, допомоги педагогам у вивченні виробництва; озна-

йомлення протягом 1931-1932 н. р. усіх учителів з основами виробництва на заводах, у радгоспах, МТС і колгоспах; організація зразкових шкіл і політехнічних музеїв тощо.

25 серпня 1932 року ЦК ВКП(б) прийняв постанову “Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі”, в якій рекомендувалося проводити навчання за класно-урочною системою, а навчальні заняття – за стабільним розкладом. У розкладі навчального процесу як окрема навчальна дисципліна з’явилося політехнічне навчання [2; 7].

Справу політехнізації продовжила постанова ЦК ВКП(б) “Про підручники для початкової й середньої школи” (12 лютого 1933 р.) – запровадження єдиних стандартизованих підручників для всіх шкіл СРСР.

Постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) “Про структуру початкової і середньої школи” (16 травня 1934 р.) запроваджувалася загальна для всього СРСР система шкільної освіти, що передбачала таку структуру загальноосвітньої школи: початкова школа (1-4 класи), неповна середня (1-7 класи) і середня школа (1-10 класи). Після закінчення неповної середньої школи учні мали право вступати до технікумів, а після закінчення середньої – до вищих навчальних закладів. Таким чином було введено єдиний тип середньої загальноосвітньої школи, що замінив раніше існуюче її багатоманіття (ФЗС, ШКМ, школи з ухилом) [3; 5].

Але, незважаючи на всі заходи вищого партійного керівництва, в справі політехнізації шкільної освіти було чимало недоліків. Запровадження політехнізації не підкріплювалось матеріально і зводилось здебільшого лише до формальної звітності про проведену роботу та до експлуатації дитячої праці. По суті поєднання теоретичного навчання в школі з виробничою практикою не існувало. Тому ще протягом 1931-1932 рр. вийшла низка постанов, в яких наголошувалося на тому, що завдання політехнічного навчання залишалися невиконаними. 4 липня 1936 р. прийнято постанову ЦК ВКП(б) “Про педологічні перекручення в системі наркомосів”. У цій постанові критикувалися шкільні навчальні програми і засуджувалась теорія “відмирання школи”, відповідно до якої вона мала стати “цехом”, тобто проголошувалася відмова від усіх досягнень попереднього десятиріччя у справі реформування освіти на політехнічних засадах. Відповідно до загальносоюзної постанови вийшов наказ наркома освіти УСРР В. Затонського “Про здійснення постанови ЦК ВКП(б) від 4 квітня 1936 р. “Про педологічні викривлення в системі наркомосів” (10 липня 1936 р.)”, в якому визначено конкретні вказівки місцевим органам освіти: викорінення антинаукових принципів педології в теорії та практиці шкільної роботи; ліквідація посад педологів у школах, знищення педологічної літератури [2; 7].

Вітчизняна педагогічна теорія та практика другої половини 30-х рр. ХХ століття характеризувалася певним відходом від ідей політехнізму. Значно скоротилися теоретичні дослідження в цьому напрямі і проявилась тенденція до згортання в школах майстерень і робітних кімнат. У грудні 1936 р. запропоновано ліквідувати перевантаження школярів уроками і надмірним продовженням навчального року за рахунок відміни викладання праці. А вже 27 лютого 1937 р. видано наказ замісника наркомосу РСФРР С. Дитюка “Про відміну викладання праці в школах”. Відповідно до цього документу прийнято рішення про припинення викладання в школах праці як самостійного навчального предмету, бо вона, на думку наркомоса, була дещо відірваною від основ наук та від соціалістичного виробництва. Але цей крок не означав відміну політехнічної освіти загалом, вона продовжувала розвиватися за рахунок реалізації політехнічного принципу у викладанні основ наук, проведення виробничих екскурсій; організації позакласної роботи з техніки та агробіології; залучення школярів до суспільно корисної продуктивної праці. Тож провідні компоненти політехнічної освіти в інших формах продовжували реалізовуватися на практиці роботи трудових шкіл [4; 5; 6].

Загальноосвітня українська школа в 30-х рр. ХХ ст. знаходилася у прямій залежності від соціально-економічних та політичних процесів, які в цілому визначали її зміст і функціонування. В умовах індустріалізації більшовицька влада бере на себе управління системою освіти і наголошує на необхідності її реформування на засадах політехнізму, основним принципом якого є об’єднання навчання з продуктивною працею. Освітня політика доби УРСР тісно пов’язана з питанням пропаганди трудового

характеру навчання й виховання, адже в нових умовах розвитку країни надзвичайно важливим було завдання підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності. Реалізація політехнічного принципу на практиці здійснювалася шляхом розбудови мережі фабрично-заводських семирічок і шкіл колгоспної молоді. Політехнізація вітчизняної освіти гальмувалася такими негативними тенденціями: наслідування чітких ідеологічних установок відповідно до цінностей радянського устрою, підпорядкування навчально-виховного процесу вимогам виробництва, незадовільний стан матеріально-технічної бази політехнічних шкіл, невисокий рівень політехнічних знань учителів, гіперболізація значення праці в навчально-виховній діяльності. Проте, незважаючи на значні недоліки, досвід організації українських політехнічних шкіл в означений період не лише використовувався вітчизняною школою у подальші роки її функціонування, а й сьогодні становить значний інтерес як для науковців, так і для педагогів-практиків, оскільки одне з провідних завдань сучасної загальноосвітньої школи – формування у дітей готовності жити і працювати на благо батьківщини.

Список використаної літератури

1. Арешонков В. Ю. Періодизація процесу розвитку змісту шкільної суспільствознавчої освіти у ХХ ст. / В. Ю. Арешонков // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2011. – №60. – С. 53–57.
2. Березівська Л. Д. Прихована реформа шкільної освіти в УРСР: причини, напрями, наслідки (30-ті роки ХХ ст.) / Л. Д. Березівська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – Житомир: Видавництво Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка, 2007. – Вип. 36. – С. 52–57.
3. Жосан А. Э. Контрреформа народного образования и школьная учебная литература (1932–1941 года) / А. Э. Жосан // Педагогика и психология. – 2012. – № 2. – С. 101–111.
4. Качалов Д. В. Трудовое обучение в советской педагогике и школе 20-30-х гг. ХХ в. / Д. В. Качалов, И. В. Шалашова // Известия Уральского государственного университета. Сер. 1, Проблемы образования, науки и культуры. – 2009. – № 3 (67). – С. 203–207.
5. Пенин Г. Н. Теория и практика политехнического образования неслышащих: история и современность: Учебное пособие / Г. Н. Пенин. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2000. – 94 с.
6. Семеновська Л. Політехнізація вітчизняної шкільної освіти в добу індустріалізації (1926–1932 РР) / Л. Семеновська // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Вип. LIII. – Ч. I. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С. 157–167.
7. Слюсаренко Н. В. Творення політехнічної школи в 20-30-ті роки ХХ століття / Н. В. Слюсаренко // Таврійський вісник освіти. – 2005. – № 1. – С. 16–22.

Микола Кожем'якін

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У СВІТЛІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Особливу увагу В. О. Сухомлинський приділяв трудовому вихованню дітей як у сім'ї, так і в школі, вихованню любові до праці, працьовитості, поваги до людей праці, бережливого ставлення до матеріальних і духовних благ людства. У Павлівській школі ним було запроваджено чітко продуману систему виховання дітей, створені належні умови для формування трудових традицій, які переросли в культ праці. Василь Олександрович писав, що не гра в працю, а справжнє трудове життя, – з потом, втомою, мозолями, радістю досягнутої мети – ось щастя людини.

В. О. Сухомлинський відзначав, що марне витрачання часу, байдикування, ледарство проникає нині в життя дітей; та деякі батьки вважають, що їхні діти повинні тільки гратися, забавлятися, розважатися, а праця – це обов'язок дорослих. Дітей перетворили у бездушних споживачів радощів, вони навіть не усвідомлюють, звідки та радість прийшла і якою ціною завойована. Такі батьки переконані в тому, що найбільше щастя дитинства – безтурботність, втіха, радісне життя.

У деяких сім'ях діти аж до підліткового, а то й до юнацького віку не знають особливих турбот, серйозної праці, не мають постійних трудових обов'язків і доручень, а